

УДК: 327.82(477)

О. В. Кульчицька

УКРАЇНЬСЬКА РСР В ООН: ВІХИ ІСТОРИЧНОГО ПОСТУПУ

В статті розглядається діяльність Української РСР в ООН на різних етапах історичного розвитку. Показується участь українських політиків в роботі Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки та інших комітетів.

Ключові слова: Українська РСР, ООН, Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, зовнішня політика.

Беззаперечним фактом для України є її визнання міжнародною спільнотою, а також її участь в різноманітних міжнародних організаціях, зокрема ООН. Причому Пан Гі Мун, генеральний секретар ООН відзначив, що Україна, як одна з 51 країн-засновниць виступає постійним прибічником ініціатив організації [1]. На сучасному етапі науковці та працівники дипломатичного корпусу перші особи держави стверджують, що альтернативи існуванню Організації Об'єднаних Націй, яка докладає зусилля для збереження миру та стабільної ситуації у світі не існує. Перебування у складі цієї організації української держави дозволяє прослідкувати не тільки її зовнішньополітичний курс, але й віхи історичного поступу.

Певну увагу діяльності України в структурі ООН приділила радянська історіографія [2; 3; 4]. Хоча праці радянських фахівців і несуть на собі відбиток ідеологічних нашарувань, проте, навіть при критичному сприйнятті, не втратили свого значення, оскільки показують залучення УРСР до вирішення нагальних проблем світової спільноти.

Окремі аспекти перебування УРСР у складі ООН розкрили і сучасні дослідники. Так, В. Головченко, відзначаючи беззаперечний факт перебування республіки в ООН, водночас наголосив на неповноцінному та обмеженому характері дипломатії УРСР у 1940-х рр. [5, с.46-47]. Визначаючи головні завдання ООН, спрямовані на збереження міжнародного миру та укріплення безпеки, В. Котляр звернув увагу на необхідність реформування ООН відповідно до сучасних реалій, однак роль УРСР в структурі ООН залишилася поза його уваги [6, с.20-27].

Отже, загальний огляд літератури дозволяє зробити висновок, що діяльність УРСР в ООН розглядалася побіжно, а отже є недостатньо досліджуваною. У зв'язку із цим, автор статті поставила за мету здійснити історичний огляд участі Української РСР в системі ООН.

Слід наголосити на тому, що думки фахівців радянської доби та діаспори з приводу вступу України до ООН дещо різняться. Якщо перші, серед причин, в тому числі і названих Д. Мануїльським, називали великий внесок України у розгром фашизму, то В. Голуб, посилаючись на спогади колишнього держсекретаря США Е. Стеттінюса відзначив, що у приватній розмові Сталіна і Рузвельта пролунала думка, що голос для України був необхідним для збереженні єдності СРСР [7, с.11].

6 травня 1945 р. об 11 годині 00 хвилин за місцевим часом до Сан-Франциско прибула делегація Української та Білоруської республіки. Українську делегацію очолив Дмитро Захарович Мануїльський – заступник Голови Ради Народних Комісарів і Народного Комісара закордонних справ Української РСР. А серед її представників були: Іван Семенович Сенін – заступник Голови Ради Народних Комісарів Української РСР; академік Олександр Володимирович Палладін; професор Володимир Гаврилович Бондарчук, професор Петро Степанович Погребняк, професор Микола Неонович Петровський.

На цій конференції українська сторона зайняла активну позицію щодо створення основних гарантій миру і безпеки для Організації Об'єднаних націй, підтримала пропозицію США стосовно назви, запропоновану президентом Сполучених Штатів Америки Франкліном Делано Рузвельтом.

Поважну місію, як голова української делегації, виконував Д.З. Мануїльський. Він переконав світову громадськість у вагомій ролі УРСР в розгромі фашизму під час II світової війни, був обраний головою Комітету №1 Комісії №1, на якому обговорювалися вступ, принципи, цілі та загальні положення Статуту [8, с.93]. Останній був підписаний 26 червня 1945 р, а 22 серпня 1945 р. Президія Верховної Ради УРСР ратифікувала Статут Об'єднаних Націй.

Основні питання, розглянуті в Сан-Франциско стосувалися цілей та принципів ООН, її складу, повноважень, функцій головних органів ООН, проблем мирного врегулювання міжнародних спорів, протидії агресій, та питанню про регіональні організації.

Делегації СРСР, Української РСР і Білоруської РСР доклали максимум зусиль до того, щоб цей Статут став проявом демократичних основ міжнародного співробітництва. Наприклад, 14 травня 1945 р. українська делегація внесла пропозицію включити до Статуту ООН статтю, проте, що ця організація повинна сприяти розв'язанню міжнародних економічних і культурних проблем, боротися за повагу людських прав та основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови, релігії [9, с.205].

Зазначимо, що українська дипломатія була гідно представлена і в неформальній обстановці. Так, перебуваючи на банкеті в Американсько-Російському інституті 27 травня 1945 р. Д.З. Мануїльський наголосив на необхідності відновлення культурних зв'язків, між народами в післявоєнний час. Крім того

прозвучала безпосередня пропозиція щодо взаємного порозуміння та зміцнення дружби між УРСР та США через регулярні обміни у справах науки та культури [10, с.98].

Вагома заслуга українських політиків полягала в донесенні свого зовнішньополітичного курсу до представників усієї світової спільноти з трибуни Генеральної Асамблеї – одного з головних органів ООН.

На початку роботи кожної сесії Генеральна Асамблея ООН призначала комітет по перевірці повноважень представників від країн – членів ООН, що прибули на сесію. Комітет складався з 9 чоловік і призначався Генеральною Асамблеєю за пропозицією Голови асамблеї. Про результати перевірки повноважень комітет доповідав Генеральній Асамблеї.

11 січня 1946 р. на I сесії Генеральної асамблеї ООН, яка проходила в Лондоні, глава делегації УРСР Д.З. Мануїльський був обраний головою Комітету №1 (в політичних питаннях і питаннях безпеки), одного з найважливіших серед комітетів Асамблеї. 12 січня УРСР була обрана серед інших 17 країн членом Економічної та Соціальної Ради строком на 1 рік.

Виступаючи на пленарному засіданні I сесії ГА ООН 31 жовтня 1946 р. Голова української делегації Д.З. Мануїльський підтримав пропозицію СРСР по скороченню як звичайної, так і атомної зброї. До світової громадськості доволі переконливо була донесена ідея поліпшення матеріального і культурного становища у післявоєнний час. Робився наголос на тому, що скорочення та заборона атомної зброї дозволить зменшити військові бюджети, а отже сприятиме отриманню коштів на підвищення матеріальних статків громадян власних країн [11, с.65]. Д.З. Мануїльський був не тільки переконливим оратором, а й талановитим політиком. Своїми промовами демонстрував прагматичний підхід до вирішення багатьох нагальних проблем. Так, виступаючи на пленарному засіданні II сесії генеральної Асамблеї ООН, український дипломат побудував свою промову таким чином, що основна позиція української делегації та її рекомендації були чітко і послідовно викладені під кінець виступу. Зокрема, Д.З. Мануїльський на II сесії Генеральної Асамблеї ООН наголосив на тому, що для подолання труднощів, які існують між членами ООН потрібно, насамперед, виконувати рекомендації, висунуті Генеральною Асамблеєю від 14 грудня 1946 р. про скорочення озброєнь та виключення атомної зброї з арсеналу держав-членів ООН. У своїй промові він звернув увагу на те, що потрібно дотримуватися Статуту ООН, сприяти співробітництву п'яти держав, що стояли у витоків ООН. З повагою ставитись до суверенітету, незалежності і національної гідності всіх народів і країн. І тільки все вище перераховане стане можливим при дотриманні ідеї рівноправності і самовизначення народів, яка повинна стати законом міжнародного життя, оскільки вона виключить будь-які претензії на домінуюче становище одних держав над іншими [12, с.131-139].

В усіх питаннях, що розглядалися в ООН, українська делегація завжди підтримувала делегації СРСР та БРСР. Особливо це стосувалося проблем роззброєння, заборони і знищення атомної зброї. Неодноразово УРСР виступала на захист миру. Так, беручи участь в загальній дискусії на IV сесії Генеральної Асамблеї ООН Д.З. Мануїльський зробив заяву, що атомна зброя – зброя масового знищення людей повинна бути заборонена і вилучена назавжди з національних озброєнь країн, а над виробництвом атомної енергії потрібно встановити суворий і дійовий контроль та використовувати її лише для мирних цілей на благо людства [13, с.147].

Таким чином, участь Української РСР в роботі Генеральної Асамблеї довела її можливість рішуче впливати на хід світових подій, прокладаючи шлях для мирного врегулювання міжнародних проблем.

Однак, Генеральна Асамблея володіє правом виносити тільки рекомендації, а не обов'язкові рішення, в той час як Рада Безпеки має повноваження приймати рішення, обов'язкові для виконання. У зв'язку із цим 13 листопада 1947 р. Українська РСР була обрана непостійним членом Ради Безпеки.

Крім участі в головних органах ООН, представники УРСР стали членами різноманітних комісій та комітетів, що входили до структури ООН.

Наприклад, 10 січня 1946 р. Україна була обрана членом Економічної і Соціальної Ради (ЕКОСОП), яка займається вивченням питань щодо економічного розвитку, екологічних питань, прав людини та інших економічних проблем. Представники УРСР неодноразово ініціювали та виступали співавторами багатьох резолюцій спеціалізованих установ ООН.

Прагнення радянської України долучитися до налагодження господарських зв'язків між європейськими країнами спонукало її долучитися до роботи Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) з 1947 р і стати учасником 9 з 12 технічних комітетів ЄЕК, а саме: комітетів з питань сільського господарства, електроенергії, лісоматеріалів, внутрішнього транспорту, вугілля, чорної металургії, газу, житлового будівництва і взяти участь в конференції європейських статистиків. У цих комітетах між Представниками УРСР та країнами-учасниками обговорювалися питання економічного характеру, відбувалося знайомство з новітніми досягненнями науки і техніки. Однак українські політики займалися не тільки вивченням тенденцій економіки європейських країн, а й стояли на захисті прав робітників.

У 1954 р. УРСР вступила до Міжнародної Організації Праці (МОП) і виступала за ефективне співробітництво всіх держав-учасниць в напрямку підвищення добробуту, медичного забезпечення та соціального страхування усіх працівників різних галузей господарювання .

У 1959 р. за пропозицією України 43 сесія МОП прийняла резолюції про ліквідацію дискримінації в оплаті жіночої праці і про участь МОП у проведенні Міжнародного року охорони здоров'я.

Перебуваючи активним членом Організація ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) з 1946 р. Українська РСР намагалась довести свою активну позицію у цьому напрямку. Наприклад, з 1960 по 1962 рр. в Україні було проведено понад 400 вечорів і зборів громадськості, присвячених видатним подіям в історії народів зарубіжних країн, ювілеям видатних діячів світової культури. У 1962 р. на IV регіональній конференції національних комісій, що проходила в Софії, було прийнято проект резолюції УРСР, підтриманий Польщею, Францією та Фінляндією щодо сприяння розвитку культурних і наукових зв'язків між усіма країнами Європи, незалежно від існуючого в них соціально-економічного ладу [14, с.43].

Протягом 1948-1949 рр. Українська РСР стала членом Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Неодноразово з трибуни Генеральної Асамблеї лунали пропозиції з боку української делегації щодо подолання проблем, пов'язаних з поширенням небезпечних хвороб та запобігання епідемій.

Так, на XIII сесії генеральної Асамблеї ООН представники УРСР запропонували провести міжнародний рік охорони здоров'я і медичних досліджень. В резолюції зазначалась необхідність боротьби з такими захворюваннями, як малярія, віспа, туберкульоз, холера, рак, серцево-судинні захворювання тощо. В 1960 р. з цією метою передбачалося: поширення досвіду окремих країн по боротьбі з цими хворобами, координація наукових досліджень, розроблення комплексних методів лікування цих захворювань, проведення заходів по санітарній освіті населення, надання медичної допомоги країнам, які її потребують [15, с.54].

У 70-80-х рр. представники Української РСР стали членами спеціалізованих установ ООН та багатьох комітетів. Зокрема з 1970 р. Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Спеціального комітету з питань міжнародного тероризму (1972), Комітету з питань здійснення невід'ємних прав палестинського народу (1975), Комітету з питань інформації (1978). Обирались на наступні терміни 1972-1975 рр., 1980-1983, 1991-1994 рр. до Комітету з питань науки, й техніки в цілях розвитку, а у 1977-1979 рр., 1989-1991 рр. та 1993-1995 рр. засвідчили свою присутність в Економічній і Соціальній Раді ООН (ЕКОСОП). А також стали учасниками Програми ООН з питань навколишнього середовища (ЮНЕП) у 1981-1988 та 1990-1993 рр. [16, с.16-17].

Вагома роль в пропаганді України на міжнародній арені в у 80-х рр. належала экс-міністру зовнішніх справ Геннадію Удовенку, якого у 1987р. обрали головою Другого економічного комітету, у 1989 р. головою спеціального політичного комітету та двічі обирали на посаду голови комітетів Генасамблеї. Саме йому випала почесна місія вручення офіційного документу колишньому Генеральному секретарю ООН Хав'єру Пересу де Куельяру про незалежність України та поширення його в Раді Безпеки та Генасамблеї. Це дозволило світовій спільноті сприймати Україну як абсолютно самостійну державу у прийнятті рішень [17, с.14].

Таким чином, узагальнюючи все вище наведене слід дійти висновку, що перебування УРСР у складі ООН від дня заснування до теперішнього часу засвідчило віхи її історичного поступу. Навіть перебуваючи у складі СРСР, українська держава досягла визнання світовою спільнотою, оскільки завжди займала активну позицію щодо гарантії миру та безпеки, вносила значну кількість пропозицій, спрямованих на модернізацію економіки, поліпшення питань освіти науки і культури, охорону здоров'я, боролася за повагу людських прав та основних свобод для всіх людей незалежно від раси, статі, мови та релігії.

Не підлягає сумніву рішуча діяльність українських політиків, які спрямовували свої зусилля на донесенні власного зовнішньополітичного курсу до представників усієї світової спільноти з трибуни Генеральної Асамблеї та інших комітетів і комісій ООН.

На сучасному етапі, перебуваючи у складі ООН та продовжуючи підтримувати основні положення її статуту, стосовно зовнішньополітичного курсу України лунають різні думки, однак на наш погляд доволі переконливо з цього приводу звучать слова міністра зовнішніх справ К Грищенка, який зазначив «... У світі немає парасолі, за якою, Україна могла б сховатися від небезпеки і розквітнути під доглядом іноземних садівників. Свій шлях до успіху та безпеки вона повинна пройти сама» [18].

Джерела та література

1. Пан Гі Мун. ООН дуже цінує участь України в миротворчих операціях / Пан Гі Мун // *Голос України*. – 2011. – 19 квітня.
2. Лещенко Л. З руїн до тривкого миру. Українська РСР на міжнародній аврені в період становлення світової соціалістичної системи (1945-1949) / Л. Лещенко. – К. : Держполітвидав, 1963. – 64 с.
3. Білоусов М. За мир і загальну безпеку (зовнішньополітична діяльність Української РСР в 1959-1963 рр.) / М. Білоусов. – К. : Вид-во політичної літератури України, 1964. – 48 с.
4. Лукашук И.И. Сторони в международных договорах / И.И. Лукашук. – М. : Юридическая лиратура, 1996. – 151 с.
5. Головченко В. Золотий вік української радянської дипломатії: міф і реалії / В. Головченко // *Зовнішні справи*. – 2011. – №4. – С.46-50.
6. Котляр В. Роль ООН в современном мире / В. Котляр // *Обозреватель*. – 2003. – №11. – С.20-27.

7. Голуб В. Україна в Об'єднаних націях / В. Голуб. – Мюнхен : Вид-во сучасна Україна, 1953. – 65 с.
8. Заява глави делегації Української РСР Д.З. Мануїльського на прес-конференції у Сан-Франціско // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. док і матеріалів (1944-1961 рр.). – К. : Держвидав. політ. літератури, 1963. – С.93.
9. Зав'ялов Б. Дмитро Захарович Мануїльський / Б. Зав'ялов. – К. : Вид-во політ. літератури України, 1961. – 227 с.
10. Виступ глави делегації Української РСР Д.З. Мануїльського на банкеті в Американсько-Російському Інституті. // Українська РСР на міжнародній арені. Зб. док і матеріалів (1944-1961 рр.). – К. : Держвидав політ літератури, 1963. – С.98.
11. Хворостяний И.М. За мир без оружия / И.М. Хворостяний. – К. : Изд-во политической литературы Украины, 1988. – 280 с.
12. Виступ глави делегації Української РСР Д.З. Мануїльського в загальній дискусії на пленарному засіданні II сесії Генеральної Асамблеї ООН. 22.IX.1947 р. // Українська РСР на міжнародній арені Зб. документів і матеріалів (1944-1961 рр.). – К. : Держвидав політичної літератури, 1963. – С.131-139.
13. Виступ глави делегації Української РСР Д.З. Мануїльського в загальній дискусії на ІУ сесії Генеральної Асамблеї ООН 26.X.1949 р. // Українська РСР на міжнародній арені Зб. документів і матеріалів (1944-1961 рр.). – К. : Держвидав політичної літератури, 1963. – С.145-152.
14. Білоусов М. За мир і загальну безпеку (зовнішньополітична діяльність Української РСР в 1959-1963 рр.) / М. Білоусов. – К. : Вид-во політичної літератури України, 1964. – 48 с.
15. Василенко В., Лукашук І. Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти) / В. Василенко, І. Лукашук. – К. : Вид-во політичної літератури України, 1974. – 126 с.
16. Україна та Організація Об'єднаних націй: 50 років співробітництва. – К, 1995. – 34 с.
17. Удовенко Геннадій: «На сьогодні не існує альтернативи Організації Об'єднаних Націй...» // Зовнішні справи – 2011. – №4. – С.12-14.
18. Грищенко К. Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / К. Грищенко // Дзеркало тижня. – 2010. – 17 липня.

Кульчицкая О. В. Украинская ССР в ООН: вехи исторического прогресса

В статье рассматривается деятельность Украинской РСР в ООН на разных этапах исторического развития. Показывается участие украинских политиков в работе Генеральной Ассамблеи, Совета Безопасности и других комитетов.

Ключевые слова: Украинская ССР, ООН, Генеральная Ассамблея, Совет Безопасности, внешняя политика.

Kul'chyts'ka O. V. Ukrainian SSR in the UN: milestones of historical way

The article considers the the activities of the Ukrainian SSR in the UN at different stages of historical development. Showing part of Ukrainian politicians in the General Assembly, Security Council and other committees.

Keywords: Ukrainian SSR, the UN, General Assembly, Security Council, foreign policy.

УДК: 94(477.75)"198/199":329.052

В. В. Михайлов

УКРАЇНСЬКИЙ ОПОЗИЦІЙНИЙ РУХ І ВЛАДА В КРИМУ НАПРИКІНЦІ 80-Х – НА ПОЧАТКУ 90-Х РОКІВ ХХ СТ.

У статті на основі матеріалів Державного архіву в автономній республіці Крим та свідчень активних учасників подій розглядається проблематика опозиційного руху в Південній Україні др. пол. 80-х – поч. 90-х рр. ХХ ст. На прикладі Кримської області, розкрито генезу та інституційні засади «неформальних» національно-культурницьких, екологічних та релігійних організацій зазначеного періоду. Визначено внесок неформальних організацій Криму у розбудову українського опозиційного руху др. пол. 80-х – поч. 90-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: опозиційний рух, неформальні організації, спогади, Кримська область.

Модернізація радянської імперії, запроваджена у добу перебудови, сприяла початку загальної демократизації суспільного життя в країні. На цій хвилі з др. пол. 80-х рр. ХХ ст. в Україні почали виникати самодіяльні організації, які були непідконтрольні радянським органам влади. Підґрунтям для формування неформальних об'єднань стали ключові проблеми українського суспільства того часу – відновлення прав української мови, екологічна безпека, легалізація релігійних громад та ліквідація «білих плям» історії. Внаслідок активної суспільно-політичної діяльності неформальні товариства набули антикомуністичних рис, в тій чи іншій мірі сприяючи становленню української державності.

Суспільно-політичне пробудження в регіонах України проходило в контексті загальноукраїнського національного відродження. Проте, цей процес відзначався певними регіональними особливостями, що формувалися під впливом економічних, історичних і соціокультурних чинників. Бурхлива діяльність «неформалів» у столиці та в західних регіонах України більш менш відображена в історичній літературі, проте південний регіон в цілому, і Кримський півострів зокрема, залишилися поза увагою дослідників. Регіональна самобутність, що складалася протягом тривалого часу, є досить виразною і потребує детального вивчення. Дослідження зазначеної проблеми дасть можливість поглиблено